

Sa stavom

03.08.2020. 19:17:39 - Ivana Perić

NEVIDLJIVOST INDUSTRIJSKOG NASLIJEĐA

Nije kriva radnica, što je riba smrdljiva

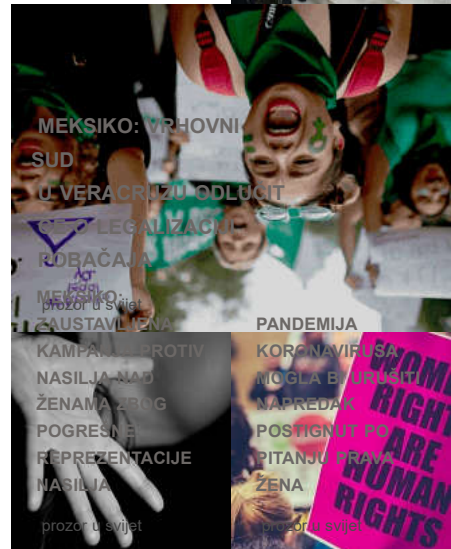
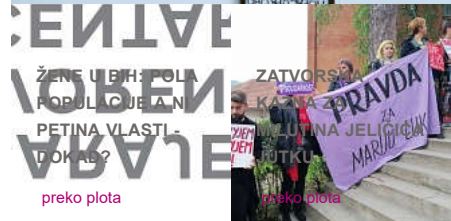

Rad u Tvornici ribe Plavica (FOTO: Fotografija izložena u kafiću Plavica na Cresu, iz knjige Priče iz konzerve)

Ovo je drugi u seriji od šest tekstova 'Adrio bella', o zadarskoj industriji i prošlosti i sadašnjosti Tvornice za preradu i konzerviranje ribe Adria. Prvi tekst, pod nazivom 'Iza Bagatovog nebodera, kod bivšeg SAS-a', koji nudi pregled razvoja zadarske industrije i Zadra kao grada od Drugog svjetskog rata do danas, možete pročitati [ovdje](#).

Nakon Drugog svjetskog rata, paralelno s obnovom razrušenog grada, u Zadru se razvija industrija, a važnu ulogu u razvoju industrije od samih početaka zauzima industrija ulova, prerade i konzerviranja ribe. Prva izobrazba ribarskih kadrova u okviru bivše Jugoslavije započela je upravo u Zadru, gdje je 1949. godine **otvoren ribarski tehnikum** na kojem su se školovali kadrovi za potrebe ulova i prerade ribe. Nakon toga je 1955. godine u sklopu Industrijske škole u Zadru osnovan Odjel za preradu ribe, koji je funkcionirao tri godine. Početkom 1970-ih Centar za odgoj i obrazovanje kadrova pomorstva i ribarstva u Zadru počeo je školovati stručnjake i stručnjakinje za pomorsko ribarstvo (današnja **Pomorska škola Zadar**).

U zadarskoj luci Gaženici krajem 1940-ih se lagano razvijala nova lučko-industrijska zona. Tih godina procvat doživljava **Tvornica ribljih preradevina Mardešić** na obližnjem Dugom Otoku, a desetljeće kasnije u Zadru s radom započinje Adria, tvornica za preradu i konzerviranje ribe. Upravo su Mardešić i Adria jedne od malobrojnih ribljih tvornica čiji se život nastavio i nakon 1990-ih (prije rata 1990-ih na području Jugoslavije postojalo je 20-ak riboprerađivačkih tvornica, uglavnom na otocima). 1991. godine Adria je imala 840 zaposlenika/ca, a ta je godina označila početak učestalih prekida u proizvodnji tvornice, kao i smanjenja broja radnika i radnica. Zbog činjenice da se Adria nalazila na ratom pogođenom području, upis pretvorbe poduzeća u dioničko društvo obavljen je pet godina kasnije, na Trgovačkom sudu u Splitu, u jesen 1996. godine. Devetnaest godina od pretvorbe, u ljeto 2015. godine, Adria je **proglasila stečaj**, čime se pridružila dugoj listi bivših zadarskih tvornica.

TAGOVI

hrvatska svijet regija politika rodna ravnopravnost nasilje LGBTIQ rad mediji izbori eu ljudska prava feminizam socijalna pravda civilno društvo kultura aktivizam rod i klasa nasilje prema ženama rodno uvjetovano nasilje feministkinja feministkinje noćni marš ženska prava ravnopravnost spolova

STUP SRAMA

Dislike (3)

"Uživajmo u Mijanim hlačicama."

Davor Meštrović o novom spotu Mije Negovetić (Dobro jutro Hrvatska, 28.07.2020.)

Ulaz u pogone Tvornice Adria u zadarskoj luci Gaženica (Foto: Ivana Perić)

Poštenja i konteksta radi, u ovom ćemo se tekstu još malo zadržati na prošlosti i baviti poveznicama Adrije s drugim ribljim tvornicama – točnije, specifičnostima riboprerađivačke industrije i ženskog rada na području Jugoslavije. Adria je osnovana kao društveno poduzeće, a za dio radnika i radnica tijekom godina nakon pokretanja tvornice otkupljeni su stanovi u Zadru, u novim stambenim mikrorajonima koji su građeni 1960-ih i 1970-ih. Većina radnica (u tvornici su radile uglavnom žene) na posao je, naime, dolazila iz sela iz zadarske okolice – s područja Ravnih Kotara i s obližnjih otoka. Iako je dio radnica i radnika uspio postaviti na noge život u gradu, velik dio je i dalje na posao svakodnevno [putovao](#) iz zadarske okolice – u svakom "seoskom" autobusu koji je na zadarski kolodvor pristizao od 1960-ih do novog milenija bila je makar jedna radnica Adrije.

Nisu radnice iz zadarskog zaleđa u tom svom putovanju bile usamljene – diljem Jugoslavije žene su iz svojih malih sredina nove poslove, a posljedično i nove živote (barem u nekom omjeru), pronalazile upravo kroz zapošljavanje u tvornicama za preradu ribe. **Iva Kosmos**, istraživačica je na projektu o povijesti riboprerađivačke industrije na jadranskoj obali koji je rezultirao knjigom *Priče iz konzerve*. U sklopu projekta obavljena su terenska istraživanja u više takvih tvornica – u Izoli gdje je nekoć radila tvornica **Delamaris** (danas Pivka), na Lošinju gdje je radila **Tvornica Kvarner** (zatvorena 1974.), u Cresu gdje je radila tvornica **Plavica** (zatvorena 1996.), te u Rovinju gdje i danas radi tvornica **Mirna**, te Banjolama, Fažani i Lastovu. Knjiga *Priče iz konzerve* izaći će iz tiska potkraj ovog ljeta, najprije na slovenskom jeziku (*Zgodbe iz konzerve*) u izdanju ZRC SAZU, a na jesen na hrvatskom jeziku u izdanju Srednje Europe.

Knjiga donosi i dodatne tekstove o Fabrici u Vela Luci, o razvoju ribarstva i prerade ribe na Hvaru te poratnoj riboprerađivačkoj industriji u Istri. Istraživanjima o konkretnim tvornicama pridružuje se nekoliko tekstova o tome što se danas događa s industrijskim naslijeđem i zaboravljenim prostorima nekadašnjih tvornica. "Tome dodajemo šira razmišljanja o konzervi kao paradigmatom predmetu modernog doba te o tome što konzerva ribe i konzerva općenito metaforički predstavlja, odnosno koja se značenja vezuju uz taj predmet i kako ga doživljavaju različite kulture", priča nam Kosmos.

Njen se dio istraživanja bavio [tvornicama i radnicama na Lošinju i Cresu](#). S Kosmos razgovaramo o specifičnostima ženskog rada i položaja radnica u ribljim tvornicama.

"U ranijim je razdobljima, primjerice u 50-im godinama, ženski rad u riboprerađivačkoj industriji često bio sezonski. Radnice se u tim slučajevima angažiralo po potrebi, dakle bez stalnog radnog rasporeda, stalnog radnog odnosa i prava koja iz toga proizlaze. Muška radna snaga bila je zaposlena u upravi i na tehničkom održavanju te su bili, po mom znanju, za razliku od radnica, većinom stalno zaposleni. To se mijenja u kasnijim razdobljima, te su primjerice u 70-ima ili 80-ima radnice stalno zaposlene i izražavaju zadovoljstvo radnim uvjetima", objašnjava Kosmos.

Kaže kako su se uz ranija razdoblja često vezivala i sjećanja na izuzetno naporne i duge smjene te rad noću, osobito za vrijeme sezone lova, kada je trebalo odjednom obraditi velike količine ribe. "Pri tome je najveći problem bilo to da nije postojalo organizirano čuvanje djece te se od radnica očekivalo nemoguće - da pobrinu za djecu i budu prisutne na poslu. Taj detalj oslovljava jedan širi problem, a to je da je na ženama uz rad u tvornici redovito ostajao teret tzv. reproduktivnog rada, brige za djecu i domaćinstvo. Taj je 'dvostruki teret' osobito u kasnijem socijalizmu olakšan državnim mjerama i mehanizmima, kao što je uspostavljanje široke mreže odgojnih ustanova za čuvanje djece, koje su nekad organizirale i tvornice same, i/ili tvorničkim kantinama koje su nudile hranu. Dio reproduktivnog posla tako je prešao na društveni sistem, no ono što je ostalo i dalje je 'pripadalo' ženi", priča Kosmos.

Na pitanje misli li da to što povijest rada u tvornicama ribe Jugoslavije do danas nije pažljivije istražena ima veze s time da se radi o ženskom radu, Kosmos odgovara kako činjenicu da se radi o ženskom radu koji je u pravilu manje valoriziran svakako treba uvažiti, ali ističe i druge razloge koji uzrokuju 'nevidljivost' industrijskog naslijeđa.

"Najprije je tu činjenica da se povijest industrije, kao i sjećanja radnika i radnica, te često nostalgija koju osjećaju prema tom razdoblju, vezuju za razdoblje socijalizma, a odnos prema socijalizmu u našem je društvu, najblaže rečeno, izuzetno ambivalentan i često utemeljen na generalnom animozitetu. Govoriti o socijalizmu u pozitivnim terminima, kao o razdoblju koje je doprinijelo društvenom razvoju na području radničkih prava i radnih uvjeta, time je otežano, ako ne čak i neprihvatljivo ili nepoželjno", objašnjava. Navodi i još jedan bitan razlog.

"Drugi razlog na kojeg sam često naletjela je vezan za pitanje kako primorski krajevi u kojima su bile tvornice, zamišljaju sami sebe i što žele vidjeti kao vlastito naslijeđe. To je pitanje ključno vezano za turističku imaginaciju tih krajeva koja temelji na zamišljanju idealiziranih slika 'čiste', 'netaknute' prirode te luksuznih, udobnih prostora u kojima često nema mjesta za realne

Dislike
(4)

"Ajmo se mi najprije dogovoriti da je pobačaj u 99,9 posto slučajeva neopravdan".

Nino Raspudić, 24. srpnja 2020., tijekom gostovanja na N1. (Izvor: Index)

IZ DRUGIH MEDIJA

H-alter

Nakon 25 godina, vrijeme je da se osvjetle zločini počinjeni u Oluji 15:00:03

Jednako slobodni: liberalizam bez kapitalizma 11:00:02

Ministarstvo kulture objavilo rezultate natječaja za raspodjelu ESF-sredstava "medijima zajednice" prije 3 dana

Uveseljavanje publikuma prije 3 dana

Ministarstvo zdravstva nemoćno pred praksama bolnica, bolesna djeca i dalje bez roditelja prije 4 dana

Cruising Flora u Galeriji Kluba Kocka u Splitu prije 5 dana

Splitski filmski festival traži volontere prije 5 dana

Najveći kulturni promašaj ikad prije 7 dana

CroL

kulturpunkt.hr

vox feminae

muf

Agencija za elektroničke medije
Agency for Electronic Media

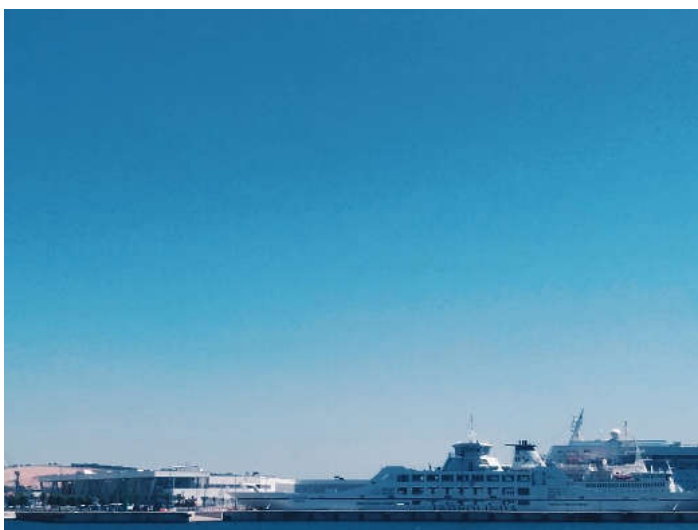
stanovnike, djelatnosti i prostore tih istih krajeva. Takva turistička imaginacija ne podnosi vizualne slike, zvukove i vonj industrije: buku strojeva, crvenilo riblje krvi u moru, izgled radnika na obali, miris riblje friškine. Lokalna industrijska i radnička povijest često je posve isključena iz turističke prezentacije primorskih krajeva, pa i lokalne muzejske ili kulturne djelatnosti koja je ključno vezana na turizam. Time su realna iskustva još živih ljudi, kao i lokalni identitet koji na tome temelji, isključeni iz prezentacije naših primorskih krajeva", kaže Kosmos.

Smrad, koji se toliko često vezuje uz priče o ribljim tvornicama, na poseban je način vezan uz klasnu percepciju generalno, te potiskivanje iskustava i samoreprezentacije radničke klase. "To je ono čemu su nas uče – da niže klase smrdje. I da je to barijera koju se ne može prijeći – nikakav osjećaj simpatije ili antagonizma nije toliko važan kao fizička odbojnost. Možete imati naklonost prema ubojici ili nasilniku, ali teško da ćete isto osjećati prema čovjeku kojemu, primjerice, dah smrdi – uvijek smrdi. Kada nas se odgaja u uvjerenju da su radničke klase neznalice, lijeni, pijani, nepošteni, to možda nije u tolikoj mjeri štetno, koliko je štetno kada nas se odgaja u uvjerenju da je radnička klasa prijava", pisao je još 1937. godine George Orwell u knjizi *The Road to Wigan Pier*.

U knjizi o tvornicama ribe u Montereyu [Shaping the Shoreline: Fisheries and Tourism on the Monterey Coast](#), Connie Y. Chiang spominje zanimljiv slučaj iz 1934. godine koji navodi i **Tanja Petrović** u tekstu o tvornicama ribe u zadnjem izdanju časopisa **Narodna umjesnost**. Te je godine tvrtka Del Monte Properties, koja je željela privući kupce nekretnina u regiju, podnijela tužbu županijskom sudu protiv tvornica za konzerviranje sardina tvrdeći da sezonski vjetrovi šire neugodne mirise iz tvornica do hotela Del Monte, što je rezultiralo "mučninama i fizičkom nelagodnom" gostiju i zaposlenika hotela. U iznošenju obrane u ime tvornica, odvjetnik John Milton Thompson naglasio je da su "mirisi stvar estetike koja utječe samo na njušne organe izrazito osjetljivih osoba koje traže zadovoljstvo u odmaralištu koje vodi tužitelj. Bilo kakvi neugodni mirisi prouzrokovali su mali, ako uopće ikakav, financijski gubitak i mali, ako uopće ikakav, pravi nemir ili nevolje, i to za osobe koje zapravo nemaju nikakve veze s javnom dobrobiti lokalne zajednice".

Riječi o dobrobiti lokalne zajednice posebno odzvanjaju danas, kada diljem Jadranske obale industrijska postrojenja, koja su desetljećima, a u nekim slučajevima i čitavo stoljeće, bila presudan faktor razvoja, organiziranja i održavanja cjelokupnog društvenog života, postaju "ružna", "nečista" i "smrdljiva", a pobjedu nad njima odnosi "čisti" i "lijepi" turizam.

"Sudar između dvaju industrija, tvorničke i turističke, nije karakterističan samo za razdoblje od 1990-ih nadalje, već ga možemo pratiti i tijekom cijelog socijalizma. I u socijalizmu se susrećemo s idealiziranom turističkom imaginacijom obale koja ne trpi spomenute mirise, zvukove i slike, no tada te dvije industrije češće obitavaju zajedno, a radništvo je predstavljeno pozitivno kroz službenu socijalističku retoriku. Turistička imaginacija zato konačno doživljava trijumf nakon 1990-ih. Većina riboprerađivačke industrije kojom smo se mi bavili je propala. Svjedočimo prevlasti turizma kao monokulture koja istiskuje druge djelatnosti na otocima i obalnim krajevima. O opasnosti monokulture ne vrijedi trošiti riječi, jer upravo svjedočimo tome što se događa kada neko područje ovisi samo o jednoj djelatnosti, a ta biva ugrožena", zaključuje Kosmos.

Zadarska luka Gaženica danas čeka na prihvat kruzera (Foto: Ivana Perić)

Jedna malena, ali značajna ilustracija monokulture pobjede turizma jest nagrada Seatrade Cruise Awards za luku godine, koju je prošle godine [dobila](#) zadarska luka Gaženica. Radi se o nagradi koja se dodjeljuje luci koja je najviše postigla u razvoju infrastrukture i objekata za prihvat kruzera. "Pokazuje se ono što smo i najavljivali, da je kombinacija izvrsne infrastrukture i jednog od najvećih svjetskih lučkih operatera najbolji mogući put u izgradnji prepoznatljivosti Zadra i Zadarske županije kao svjetski relevantne destinacije kruzerskog turizma. Sada imamo još veću obavezu – provoditi aktivnosti koje će pokazati da je luka u Gaženici luka s vizijom", [izjavio je](#) tom prigodom ravnatelj Lučke uprave Zadar Robert Škifić.

Odmah nasuprot nove trajektne luke nalazi se veliki tvornički krug propale tvornice Adria, za čiju se prodaju posljednje četiri godine organiziraju [neuspješne dražbe](#). Na prvoj dražbi, održanoj prije četiri godine, cijena ostavštine Adrije bila je postavljena na 89 milijuna kuna, a sa svakim novim ročištem početna cijena znatno se umanjivala, pa bi na novoj, desetoj dražbi, vrijedni tvornički krug mogao biti prodan za upola manju cijenu od prvotne. Još se ne zna što bi na mjestu nekadašnje Adrije u konačnici moglo osvanuti, ali jedini odgovor kojeg se u Zadru itko može domisliti jest – hotel.

* Objavu ovog teksta podržala je Agencija za elektroničke medije, u sklopu potpore za novinarske radove.

Tagovi: [adria](#), [adrio bella](#), [industrija](#), [iva kosmos](#), [ivana perić](#), [konzerva ribe](#), [priče iz konzerve](#), [radnice](#), [radnička povijest](#), [tvornica](#), [zadar](#), [zadarska industrija](#)

Tweetaj

Donirajte

Recommend [Sign Up](#) to see what your friends recommend.

Vezani članci:

- 15.01.2015: [Pokojnici i pokajnici zadarske industrije](#)
- 27.02.2015: [Adria Zadar: Očajne radnice blokirale dolazak stečajnog upravitelja](#)
- 20.07.2020: ['Iza Bagatovog nebodera, kod bivšeg SAS-a'](#)
- 11.04.2016: [Svi su moji kaputi i dalje složni](#)
- 31.08.2014: [Pogledajte video: Što je Sinj bez Dalmatinke?](#)

Facebook komentari

0 Comments

Sort by **Oldest**

Add a comment...

Facebook Comments Plugin

Kontakt

Libela.org

Nova cesta 4, Zagreb
e-mail: info@libela.org

Donatori

Europska unija, Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva, Grad Zagreb, Agencija za elektroničke medije i Ministarstvo kulture Vlade RH. Tekstovi na portalu ne izražavaju mišljenje navedenih donatora.

Zamolba za donacije

Podršku u obliku finansijskih sredstava možete uplatiti na naš račun: HR8824020061100071855 kod Erste & Steiermaerkische banke (primateljice: [CESI](#), Nova cesta 4, 10 000 Zagreb, svrha: donacija za Libelu). Na vaš zahtjev, anonimnost vam je zajamčena.

Disclaimer

Tekstovi na portalu ne izražavaju mišljenje i stavove CESI, već isključivo mišljenje i stavove njihovih autora/autorica. Uredništvo zadržava pravo brisanja svih komentara koji promiču seksizam, netoleranciju, nasilje i šire mržnju. Komentari su vlasništvo njihovih autora/autorica te ne izražavaju mišljenje uredništva.

PRATITE NAS

TRAŽILICA:

Traži

Ovo djelo je dano na korištenje pod licencom Creative Commons Imenovanje 3.0 Hrvatska.

Ova publikacija pohranjena u Hrvatskom arhivu weba